

* * *

Ἄν ἡ ἐποχή μας μὲ τίς γρήγορες ἐξελίξεις καὶ μεταβολές της, καὶ ἴσως καὶ μὲ τὸ σύμπλεγμά της τῆς ἀνικανοποίησης τοῦ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια συστατικά τῆς ψυχροσύνης της, ξέφτισε ὅλα τὰ ἔργα μὲ κοινωνικὸ περιεχόμενο (μόνον αὐτά; δὲν ἐκφράσθηκαν τελευταῖα πολλὲς ἀντιρρήσεις καὶ γιὰ τὸν Πιραντέλλο;), ἔχει ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ ἓνα μεγάλο μέρος τῆς παραγωγῆς ἀκόμα καὶ τοῦ Ἰψεν, πῶς νὰ ἀνθέξει ἡ «Μιὰ νύχτα, μιὰ ζωὴ» τοῦ κ. Μελά, γιὰ τὴν ὁποία, ὅταν πρωτοπαίχθηκε τὸ 1924, ἔγραφε κιόλας ὁ Φ. Πολίτης: «Τί εἶναι τὸ δράμα τοῦ κ. Μελά; Ἡ αἰωνία ἀγνὴ κόρη, ἡ ὁποία ἀγαπᾷ τὸν αἰώνιον ἀγνὸν νέον καὶ δὲν θέλει νὰ παντρευθεῖ τὸν αἰώνιον ἀγροῖχον πλουτοκράτην ἔμπορον»,¹ καὶ ὁ κ. Κ.Ο.² «Γιὰ τὸ δράμα δὲν ἔχω καμιάν ἀντίρρηση. Εἶναι γραμμένο τεχνικότατα, καὶ ἔχει πρῶτης τάξεως σκηνικὴν οἰκονομίαν. Τί νὰ σᾶς πῶ ὁμως; Θὰ ἤθελα νὰ εἶχε κάπως λιγότερη «φιλολογία». Ὁ θεατρικὸς συγγραφέας κ. Μελάς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε λησμονήσει περισσότερον τὸν Φορτούνιο. Ἐπειτα, νὰ σᾶς ἐξομολογηθῶ καὶ κάτι ἄλλο, αὐτὸ ὁμως ἐντελῶς μεταξύ μας. Ἀπὸ τὸν κ. Μελά περίμενα ν' ἀκούσω πρωτοτυπότερα πράγματα».

Ἀνέφερα ἐπίτηδες τίς γνώμες τῶν δυὸ αὐτῶν κριτικῶν, γιὰ τὶ δὲν μποροῦν νὰ γεννήσουν τὴν ὑποψία στὸν κ. Μελά, ὁ ὁποῖος, καθὼς εἶναι μυγιασμένος, βλέπει παντοῦ τὴ μύγα, ὅτι δὲν εἶναι ἀντικειμενικός.

Ἡ «Μιὰ νύχτα, μιὰ ζωὴ» ἔχει, ἐπιπλέον, στὴν ἐπανεμφάνισή της ἐξαρθρωθεῖ. Ἀλλάχθηκε τὸ ἐπιμύθιό της, τὸ συμπέρα-

1. Πολιτεία, 27 Αὐγούστου 1924.

2. Κώστας Οἰκονομίδης Ἔθνος, 26 Αὐγούστου 1924.

σμά της. 'Ο κ. Μελάς, για να προλάβει τυχόν παρατηρήσεις, το διακήρυξε μόνος του με άρθρα, με εισήγηση στο πρόγραμμα, κι ακόμα και μ' ένα λόγο που έβγαλε στη σκηνή πριν από την παράσταση, και που έδειξε φανερά πόσο είναι επικίνδυνο για έναν πνευματικό άνθρωπο να συνηθίζει να ρητοριώνει επί πλατείες και σε εξώστες. Οι δημοσκοπικές τάσεις εξασθενίζουν και τὰ πιδ όρθα επιχειρήματα. Δεν άρνούμαι καθόλου σ' έναν πνευματικό άνθρωπο τὸ δικαίωμα νά μεταβάλλει άντιλήψεις· δέν άρνούμαι επίσης καθόλου τὸ δικαίωμα σ' ένα συγγραφέα νά ξανασμιλέψει, νά έπεξεργασθεϊ ξανά ένα έργο του· δέν παρδέχομαι όμως ότι εκείνο που μπορεί ν' αλλάξει είναι ή θέση ενός έργου. Ένα έργο με θέση, άσχετα με τὸ αν ή θέση αὐτή είναι σωστή ή όχι, άσχετα με τὸ αν ή ποια προκαθορισμένη θέση πάντα κάπως αδυνατίζει ένα έργο Τέχνης, είναι ένα έργο με θέση. 'Η θέση είναι ό κεντρικός πυρήνας, ή άφετηρία τής όλης σύνθεσης, ή σπονδυλική στήλη και ό παλμός· δέν άφαιρείται. Ένας συγγραφέας εαν αλλάξει κοσμοθεωρία μπορεί νά γράψει ένα άλλο έργο· θά αίσθανθεϊ τήν ανάγκη νά γράψει ένα άλλο έργο άφού μέσα του πρέπει νά έχει συντελεσθεϊ μιá αναστάσιση, ουχιά πολὺ άλγεινή· δέν μπορεί ν' αλλάξει τήν κεντρική ιδέα (στήν περίπτωση τοῦ «Μιά νύχτα, μιá ζωή» τήν επανάσταση με τὸ Θεό), χωρίς νά δείξει ότι ό ίδιος αὐτός θεωρεϊ τή λειτουργία τής καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, που πρέπει νά είναι γι' αὐτὸν ιερή, μιάν άσκηση ταχυδαχτυλογράφας.

Τί μένει λοιπὸν ἀπὸ τὸ «Μιά νύχτα, μιá ζωή»; Μένει ένα μελόδραμα, «μιá άγνή κόρη» κτλ., καλογραμμένο και καλοχτισμένο, και που γι' αὐτὸ άλλωστε στέκεται στη σκηνή, αλλά ἀπὸ τὸ όποιο, εν τούτοις, λείπει «la grande scène à faire», ή απαραίτητη στá έργα τοῦ είδους της. Λείπει, γιατί, όπως τὸ παρατηροῦσα και στήν κριτική μου τή δημοσιευμένη στη «Δημοκρατία» στίς 28 Αύγουστου 1924, ό κ. Μελάς έπιασε μόνο ζώπετσα κι έντυπωσιακά και τὸ θέμα του και τὰ πρόσωπά του. Τὰ πρόσωπά του, ακόμα κι όταν πρωτογεννήθηκαν, ήταν

πολύ άπλοϊκές και συχνά έντελώς αύθαιρετες σχηματοποιήσεις.

Γιατί ξαναέβασε ό κ. Ροντήρης τό «Μιά νύχτα, μιá ζωή»; Έγγραφα πρίν από λίγες έβδομάδες ότι ό κ. Ροντήρης θά σπάσει άλλά δέ θά λυγίσει. Μήπως πρόκειται νά μάς διαψεύσει; Δέν έννοώ, φυσικά, ότι ό κ. Ροντήρης δέν έπρεπε νά άνεβάσει ξένα έργο τοϋ κ. Μελά, κι ότι κατέληξε στήν άπόφασή του μόνο γιά νά έκπληρώσει προσωπικές του ύποχρεώσεις. Άναγνωρίζω άνεπιφύλαχτα ότι ό κ. Μελάς είναι ένας από τούς τρεῖς στυλοβάτες τοϋ Νεοελληνικοϋ Θεάτρου, κι ότι τό Θεάτρο όφείλει νά τόν τιμά. Άκριβώς όμως γιά νά τιμηθεῖ, θά έπρεπε νά είχε ξανανεβασθεῖ ένα από τά καλύτερα έργα του, ένα από τά ποιητικά έργα του, τό «Κόκκινο πουκάμισο» ή έστω κι ό «Ίούδας» (πόσο ένδιαφέρον θά είχε μιá αναβίωση τοϋ πολύ λησμονημένου «Γιοϋ τοϋ Ίσκιου»!), κι όχι ένα από τά κομμάτια τής κοινωνικής τριλογίας του ποϋ δέν άνέβλυσε στίς εϋνοϊκότερές του ώρες. Γιατί προτίμησε ό κ. Ροντήρης τό «Μιά νύχτα, μιá ζωή»; Πώς νά μὴν ύποθέσουμε ότι τήν έκλογή του τοϋ τήν ύπαγόρεψε ή από κάθε άποψη εύκολία τοϋ άνεβάσματος τής; Μά δέν έκδηλώνει μ' αϋτή τήν παραχώρηση πολύ άνησυχαστικές γι' αϋτόν τάσεις, νά μὴν παλέψει τουλάχιστον ώραῖα κι άκαμπτα ίσαμε τό τέλος τό μάταιο άγώνα ποϋ τοϋ επέβαλε ή πείσμονή του άρνηση νά παραδεχθεῖ ότι ό καθένας είναι ένας συνεργάτης, ότι κανένας δέν μπορεῖ νά είναι άποκλειστικός και μοναδικός πρωτεργάτης;

Όπωςδὴποτε, ή σχεδόν άρτια σκηνοθέτηση και έρμηνεία ήταν μιá κάποια δικαιολογία τής παράστασης. Οί ήθοποιοί έδειξαν ακόμα μιá φορά ότι, όπως είναι άλλωστε φυσικό, διαπρέπουν στα έλληνικά έργα περισσότερο παρά στα ξένα, κι ότι είναι πιθανό πολύ νά άδικεῖται ή άποδοτικότητα τους έπειδή έχουν σπάνια τήν εύκαιρία νά παίζουν έλληνικά έργα. Οί κ.κ. Θ. Άρώνης, Ν. Χατζίσκος, Π. Ζερβός, Δ. Παπαγιαννόπουλος και οί Κες Άθ. Μουστάκα, Ρ. Μυράτ και Σ. Άρσένη δέν

διέπλασαν βέβαια χαραχτήρες· αὐτὴ τῇ δυνατότητα δὲν τοὺς τὴν ἔδινε ὁ συγγραφέας· ἐνῶ ὁμως παρέλαβαν σκίτσα, παρουσίασαν τύπους ὅσο εἶναι δυνατόν πιὸ ἀνάγλυφους.

Ἄκόμα καὶ ὁ κ. Βόκοβιτς, ὁ ὁποῖος καὶ πάλι, ὅπως καὶ στὸν «Ἐγκμοντ», ὑποχρεώθηκε νὰ ἐνσαρκωθεῖ μέσα σ' ἓνα ρομαντικό, ὄνειροπαρμένο ἔραστή τύπου Ἰωσήφ, ξένο στὴ δυναμική του ἰδιοσυγκρασία, κατόρθωσε νὰ ἐμφανίσει μὲ κάποια πειστικότητα τὴν ἐντελῶς ἐπίπλαστη μορφὴ τοῦ Μίλτου. Ἡ μόνη ποὺ ὑπέρτησε εἶναι ἡ Κα Ἀρώνη· ὅχι γιατί φταίει αὐτή. Ἄλλ' ἐνῶ εἶναι πλασμένη γιὰ ρόλους πεταχτοὺς καὶ τσαχπίνικους, τῆς ἀνατέθηκε ἓνας ρόλος ποὺ ἀπαιτεῖ δραματικότητα· χρόνια τώρα παρακολουθοῦμε τὴ συστηματικὴ διαστρέβλωση τοῦ σημαντικοῦ ταλέντου τῆς Κας Ἀρώνη· ὅταν ἀναλογιζόμαστε ὅτι στὸ δρόμο ὅπου τὴν ἔβαλαν εἶναι πιθανὸ νὰ ἐμφανισθεῖ καὶ σὰν Ἀντιγόνη ἢ καὶ σὰν Ἰοκάστη, σφίγγεται ἡ καρδιά μας.

Ὁ κ. Ἀνεμογιάννης, σ' ἓνα ἐξαίρετο ρεαλιστικὸ καὶ σκυθρωπὸ σκηνικό, μᾶς ἔδειξε μιὰ νέα ἀποψη τοῦ ἑαυτοῦ του, ἡ ὁποία προσθέτει βάθος καὶ βάρος στὴν ἐξάισια φανταχτερή του ὄψη, ποὺ προπάντων γνωρίσαμε ἕως τώρα.

* * *